

Sygn. akt IV CK 205/04

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 grudnia 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Filomena Barczewska (przewodniczący)

SSN Bronisław Czech

SSN Marek Sychowicz (sprawozdawca)

Protokolant Izabela Czapowska

w sprawie z powództwa R.K.

przeciwko Bankowi [...]S.A.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 17 listopada 2004 r.,

kasacji powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 18 listopada 2003 r., sygn. akt [...],

oddala kasację;

zasądza od powoda na rzecz pozwanego kwotę 5.400 (pięć tysięcy czterysta) złotych tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Pozwem z dnia 22 sierpnia 2002 r. R.K. wniósł o zasądzenie na jego rzecz od Banku [...] S.A. kwoty 149 283,42 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 29 sierpnia 1997 r. z tytułu nie zapłaconych odsetek od depozytu terminowego. W dniu 23 grudnia 2002 r. rozszerzył powództwo do kwoty 170 651,88 zł.

Wyrokiem z dnia 21 marca 2003 r. Sąd Okręgowy w G. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 170 651,88 zł z odsetkami ustawowymi od kwoty 149 283,42 zł od dnia 22 sierpnia 2002 r. i od kwoty 21 368,46 zł od dnia 23 grudnia 2002 r., a w pozostałej części oddalił powództwo. Po rozpoznaniu apelacji obu stron od tego wyroku Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 18 listopada 2003 r. wyrok ten w części uwzględniającej powództwo zmienił i oddalił powództwo, a także oddalił apelację powoda. Według ustaleń, w oparciu o które zapadło to rozstrzygnięcie, w dniu 28 sierpnia 1992 r. powód złożył w pozwanym Banku w depozyt terminowy na okres 60 miesięcy kwotę 10 000 zł (przed denominacją). Przyjęcie depozytu Bank potwierdził imiennym certyfikatem wydanym powodowi. Podstawą dokonanych czynności był Regulamin funkcjonowania certyfikatów Banku, stanowiący załącznik nr 1 do uchwały Zarządu pozwanego Banku Nr [...] z dnia 18 kwietnia 1991 r. (zwany dalej „regulaminem”). W myśl postanowień tego regulaminu depozyt stanowi oszczędność ludności i mają do niego zastosowanie przepisy dotyczące wkładów oszczędnościowych. Według pkt 16 regulaminu „depozyty oprocentowane są według zmiennych stóp procentowych” a „wysokość obowiązującego oprocentowania podawana jest w komunikatach wywieszanych w lokalach Banku”. Regulamin nie zawiera jednakże wskazania żadnych konkretnych okoliczności, od jakich zmiana ta jest uzależniona. W chwili składania depozytu przez powoda oprocentowanie wynosiło 69 % rocznie. W trakcie obowiązywania umowy między stronami pozwany, bez wypowiedzenia warunków umowy, zmieniał stopę oprocentowania tego rodzaju depozytów przez jej obniżenie aż do 24 % rocznie na dzień 28 sierpnia 1997 r. i po upływie czasu, na który złożony został depozyt wypłacił powodowi odsetki w wysokości obliczonej przy uwzględnieniu obniżonej stopy oprocentowania. Stanowi to

kwotę o 170 651,88 zł niższą niż odsetki obliczone według stopy oprocentowania wynoszącej 69 % rocznie.

Sąd Apelacyjny dokonał odmiennej, aniżeli Sąd pierwszej instancji, oceny prawnej przytoczonego wyżej stanu faktycznego. Powołał uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1992 r., III CZP 141/91 (OSNCP 1992, nr 6, poz. 90), według której zastrzeżenie w regulaminie bankowym – stanowiącym m.in. o treści zawartej z bankiem umowy o prowadzenie rachunku bankowego (oszczędnościowego lub lokat terminowych) – uprawnienia do zmiany przez bank w czasie trwania umowy wysokości stopy oprocentowania bez wypowiedzenia umowy, wymaga dla swej skuteczności określenia konkretnych okoliczności, od jakich zmiana ta jest uzależniona. Uznał jednakże, że brak wskazania takich okoliczności w regulaminie bankowym oznacza, że postanowienie regulaminu zastrzegające zmienną stopę oprocentowania jest nieważne. Według Sądu Apelacyjnego nie zachodziła potrzeba rozważenia, czy z tego względu nieważna była umowa zawarta przez strony, „dla oceny zasadności żądania powoda decydujące znaczenie ma bowiem stwierdzenie, że nie ma on prawa do wyższych odsetek niż te, które zostały mu już wypłacone przez pozwany bank, pomijając kwestię, iż nie wynikało to z dopuszczalności stosowania zmiennej stopy oprocentowania w sposób przyjęty przez ten bank, lecz z faktu, iż strony w ogóle nie umówiły się na oprocentowanie przedmiotowego depozytu w stałej wysokości.” Sąd Apelacyjny ustosunkował się także do zarzutu przedawnienia podniesionego przez pozwanego i nie zaaprobował poglądu Sądu pierwszej instancji, że bieg przedawnienia roszczenia dochodzonego przez powoda rozpoczął się z chwilą upływu czasu, na jaki zawarta została umowa (29 sierpnia 1997 r.) i że roszczenie to podlega dziesięcioletniemu przedawnieniu. Odwołując się do postanowień regulaminu dotyczących naliczania i podejmowania odsetek i dokonując analizy charakteru tych odsetek stwierdził, że roszczenie powoda o te odsetki stawało się wymagalne już z upływem poszczególnych kwartałów, za które odsetki przysługiwały, ale wobec tego że nie stały się one wkładem oszczędnościowym, roszczenie o ich wypłacenie – jako roszczenie o świadczenia okresowe – podlega przedawnieniu trzyletniemu (art. 731 zd. drugie w zw. z art. 118 k.c.). Sąd

Apelacyjny stwierdził także, że aczkolwiek uprzednio rozważone okoliczności są wystarczające do uwzględnienia apelacji pozwanego, to nie ma racji Sąd pierwszej instancji o ile uznał, że dochodzenie przez powoda roszczenia będącego przedmiotem sprawy nie jest sprzeczne z zasadami współzycia społecznego (art. 5 k.c.). Oddalając apelację powoda Sąd Apelacyjny stwierdził wreszcie, że roszczenie dochodzone w sprawie zachowało charakter roszczenia o odsetki i ma do niego zastosowanie art. 482 § 1 k.c. Powód mógł więc skutecznie dochodzić odsetek za opóźnienie od żądanej kwoty roszczenia głównego dopiero od chwili wytoczenia powództwa obejmującego tę kwotę.

Powód zaskarżył kasacją wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. Podstawę kasacji stanowi naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 353¹ w zw. z art. 58, art. 66, art. 354 § 1 i art. 725, art. 353¹ oraz art. 65 § 1 i 2, art. 120 w zw. z art. 117 i 731, art. 731, art. 5 i art. 482 k.c. Skarżący wniósł o zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego i uwzględnienie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniósł o nie przyjęcie kasacji do rozpoznania, względnie o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego na jego rzecz.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1992 r., III CZP 141/91 w orzecznictwie ukształtował się pogląd, według którego skutkiem nieokreślenia w regulaminie bankowym, przewidującym uprawnienie banku do zmiany w czasie umowy rachunku bankowego wysokości stopy oprocentowania bez wypowiedzenia, konkretnych okoliczności, od jakich zmiana ta jest uzależniona, jest bezskuteczność zmiany wysokości stopy oprocentowania dokonanej przez bank, wobec czego posiadaczowi rachunku bankowego należą się odsetki w takiej wysokości, w jakiej obowiązywały one w chwili zawarcia umowy. Pogląd ten znalazł wyraz m.in. w sprawach, w których pozwanym był Bank S.A. i zastosowanie miał ten sam regulamin bankowy co i w rozpoznawanej sprawie, w których Sąd Najwyższy wydał wyroki: z dnia 26 września 2001 r., IV CKN 496/00 (OSP 2002, nr 9, poz. 122) i z dnia 11 lipca 2002 r., IV CKN 1219/00 (OSNC 2003, nr

11, poz. 152). Nie zyskał on aprobaty u niektórych przedstawicieli doktryny. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym kasację nie widzi jednakże podstaw, żeby odstąpić od tego poglądu.

Poza sporem jest dopuszczalność zamieszczenia w regulaminie bankowym klauzuli przewidującej zmienną stopę oprocentowania środków przechowywanych na rachunku bankowym, bez konieczności wypowiedzenia umowy rachunku bankowego. Skuteczność takiej klauzuli jest jednakże uzależniona – jak stwierdził Sąd Najwyższy w powołanej wyżej uchwale składu siedmiu sędziów – od określenia konkretnych okoliczności, które taką zmianę mogą spowodować. Brak w regulaminie bankowym wskazania takich okoliczności nie powoduje wszakże nieważności klauzuli przewidującej zmienną stopę oprocentowania (ani tym bardziej nie powoduje nieważności umowy, w której klauzula ta została zawarta), sprawia natomiast, że w trakcie trwania umowy bank nie może skutecznie z klauzuli tej skorzystać. Rację ma skarżący twierdząc, że ważnym dla niego (a także dla pozwanego) elementem zawartej umowy była stopa oprocentowania środków zgromadzonych na rachunku. Wykładnia umowy zawartej przez strony (art. 65 k.c.) nakazuje przyjąć, że zgodną wolą stron było ustalenie stopy oprocentowania – w chwili zawarcia umowy – w wysokości 69 % w stosunku rocznym. Wobec niemożności skutecznej jej zmiany, ustalenie wysokości tej stopy (jako zmiennej, ale faktycznie bez możliwości jej zmiany) pozostało jako obowiązujące w całym czasie trwania umowy.

Trafność zarzutów kasacji podważających pogląd wyrażony w zaskarżonym wyroku, że powodowi nie przysługują wyższe odsetki niż te, które zostały mu już wypłacone przez pozwany bank, nie przesądza o zasadności kasacji. Sąd Apelacyjny uznał mianowicie roszczenie dochodzone przez powoda za przedawnione. Rozważenia wymagają więc podniesione przez skarżącego zarzuty kwestionujące zasadność tego stanowiska.

Pierwszą kwestią jest ustalenie chwili rozpoczęcia biegu przedawnienia (art. 120 k.c.). Rozbieżne stanowiska co do tej kwestii zajęły nie tylko oba sądy rozpoznające sprawę, ale także Sąd Najwyższy w wyżej powołanych wyrokach. Zdaniem składu orzekającego w rozpoznawanej sprawie prawidłowe jest stanowisko, według którego roszczenie dochodzone przez powoda stało się

wymagalne z upływem okresu umownego, na który złożony został depozyt, a więc z dniem 29 sierpnia 1997 r. Istotą umowy zawartej przez strony była bowiem długoterminowa (przez okres 60 miesięcy, z możliwością jego przedłużenia) lokata depozytu na rachunku bankowym. Wiązało się z tym wyższe oprocentowanie depozytu, niż depozytów płatnych na każde żądanie, wszakże pod warunkiem jego nie podjęcia w okresie umownym. Od woli powoda zależało jedynie podjęcie odsetek „po upływie każdego kwartału w okresie trwania umowy” (pkt 18 regulaminu), przy czym nie skorzystanie przez powoda z takiej możliwości, powodującej, że „wypłacone odsetki podlegały oprocentowaniu według stóp obowiązujących dla wkładów oszczędnościowych płatnych na każde żądanie” (pkt 17 regulaminu), sprawiało, że § 18 regulaminu uprawniał powoda do podjęcia odsetek (według § 19 regulaminu - oprocentowanych według stóp obowiązujących dla depozytu, od którego zostały obliczone) po upływie okresu umownego. Jeżeli więc powód nie podjął odsetek wcześniej, ich wymagalność należy wiązać z chwilą upływu tego okresu.

Ze względu na treść art. 731 k.c., określającego dwuletni termin przedawnienia roszczeń wynikających ze stosunku rachunku bankowego, z wyjątkiem roszczeń o zwrot wkładu oszczędnościowego, ustalenie, jaki termin przedawnienia ma zastosowanie do roszczenia dochodzonego przez powoda, wymagało określenia charakteru tego roszczenia. Regulamin bankowy, w oparciu o który strony zawarły umowę, przesądził, że złożony przez powoda depozyt w kwocie 10 000 zł (przed denominacją) stanowił wkład oszczędnościowy. Powód dochodzi jednakże nie zwrotu depozytu lecz „odsetek” od tego depozytu.

Dochodzone przez powoda odsetki (jako roszczenie główne) nie są oczywiście odsetkami za opóźnienie (art. 481 k.c.). Powód nie żąda ich dlatego, że pozwany opóźnił się ze spełnieniem swojego świadczenia, wynikającego z umowy rachunku bankowego, ale dlatego, że z umowy tej wynika, iż odsetki należą się mu jako wynagrodzenie za korzystanie przez pozwanego z pieniędzy złożonych na rachunku bankowym. Taki charakter odsetek dochodzonych przez powoda świadczy, że z istoty swojej nie są one wkładem oszczędnościowym. Nie oznacza to jednak, że wkładem takim nie mogły się stać. Nie przesądzają tego, ani przepisy kodeksu cywilnego o umowie

rachunku bankowego, ani przepisy prawa bankowego. Rozstrzygnięcia należy poszukiwać w treści umowy zawartej przez strony. Wypada zauważyć, że ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.), obowiązująca w czasie zawierania i wykonywania umowy, na tle której toczy się rozpoznawana sprawa, nie zawierała w tym zakresie żadnych przepisów. Według art. 54 ust. 2 pkt 7 w wersji pierwotnej i art. 52 ust. 2 pkt 5 w wersji późniejszej ustawy z dnia 29 lipca 1997 r. – Prawo bankowe (obecnie tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) określenie terminu wypłaty lub kapitalizacji odsetek (postawienie do dyspozycji lub kapitalizacji należnych odsetek) pozostawione zostało stronom do uregulowania w umowie rachunku bankowego.

Dokonując oceny czy odsetki dochodzone przez powoda stały się wkładem oszczędnościowym Sąd Apelacyjny zasadnie oparł się na postanowieniach regulaminu i dokonał prawidłowej wykładni tych postanowień (art. 65 k.c.). Przede wszystkim należy stwierdzić, że żadne z nich nie stanowi, iż niepobrane odsetki podlegają kapitalizacji, także w tym znaczeniu, że powiększają one sumę depozytu. Wniosku takiego nie można też wyprowadzić z całokształtu regulacji regulaminowej kwestii odsetek. Przewidując możliwość podjęcia odsetek po upływie każdego kwartału w okresie trwania umowy (pkt 18), regulamin nie stanowi że odsetki niepodjęte zostają dopisane do depozytu ani nie zawiera sformułowania wskazującego, że stają się tym depozytem lub że dzielą jego los. Przeciwnie, niezależnie od tego że w pkt 16 regulamin określa zasady oprocentowania depozytu, to w pkt 19 określa zasady oprocentowania nie podjętych odsetek. Skoro wspomniany pkt 18 regulaminu reguluje podjęcie odsetek po upływie okresu umownego, to zakłada, że po upływie tego okresu odsetki nie stały się częścią depozytu. W przeciwnym razie postanowienie to w omawianym zakresie byłoby zbędne, gdyż uprawnienie posiadacza rachunku do podjęcia odsetek, które stanowią część depozytu, wynika już z uprawnienia podjęcia depozytu (art. 726 k.c.).

Trzeba zaznaczyć, że gdyby umowa zawarta przez strony dawała podstawę do przyjęcia, że niepodjęte odsetki powiększyły sumę depozytu i tym samym stały się – tak jak ten depozyt – wkładem oszczędnościowym, brak dopisania odsetek na rachunku powoda nie stanowiłby przeszkody w ustaleniu,

że stały się one wkładem oszczędnościowym. Należy bowiem podzielić dominujący tak w doktrynie, jak i w orzecznictwie, pogląd co do deklaratoryjnego charakteru wpisu na rachunku bankowym, nieprzyznający temu wpisowi żadnego samodzielnego znaczenia w płaszczyźnie materialnoprawnej. Niepodjęte odsetki, z mocy samej umowy, niezależnie od istnienia wpisu na rachunku bankowym, powiększałyby sumę depozytu złożonego na tym rachunku.

Skoro odsetki dochodzone przez powoda nie stanowiły wkładu oszczędnościowego, roszczenie będące przedmiotem powództwa nie jest objęte normą, która wyrażona została w zd. drugim art. 731 k.c. Roszczenie to, jako wynikające ze stosunku rachunku bankowego, lecz nie będące roszczeniem o zwrot wkładu oszczędnościowego, uległo zatem przedawnieniu dwuletniemu, stosownie do zd. pierwszego art. 731 k.c. Za nietrafny należy uznać pogląd wyrażony w zaskarżonym wyroku, że w tym wypadku wchodzi w grę trzyletnie przedawnienie świadczeń okresowych, przewidziane w art. 118 k.c. Przepis art. 731 k.c. jest niewątpliwie przepisem szczególnym, o którym stanowi art. 118 k.c. Wyłącza więc (z wyjątkiem roszczeń o zwrot wkładów oszczędnościowych – zd. drugie tego artykułu) stosowanie art. 118 k.c. w całości, co do wszystkich terminów przedawnienia określonego w tym przepisie dla trzech wymienionych w nim kategorii roszczeń i zastępuje określone w nim terminy przedawnienia jednym dwuletnim terminem przedawnienia. Nie jest uzasadnione przyjęcie, że jeżeli przepis szczególny w stosunku do art. 118 k.c. obejmuje przedawnienie roszczeń uregulowanych w tym przepisie, to wyłącza jego stosowanie tylko co do niektórych kategorii tych roszczeń, a co niektórych zachodzi przedawnienie określone w art. 118. Dlatego np. w uchwale z dnia 17 czerwca 2003 r., III CZP 37/03 (OSNC 2004, nr 5, poz. 70) Sąd Najwyższy uznał, że roszczenie o odsetki za opóźnienie w zapłacie ceny wynikającej z umowy sprzedaży zawartej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy przedawnia się z upływem lat dwóch (art. 554 k.c.), a nie – jako świadczenie okresowe – z upływem lat trzech (art. 118 k.c.). Należy ponadto zauważyć, że gdy kwota zgromadzona na rachunku bankowym nie jest wkładem oszczędnościowym i roszczenie o jej zwrot podlega dwuletniemu przedawnieniu (art. 731 k.c.), przyjęcie, iż odsetki od tej

kwoty podlegają, stosownie do art. 118 k.c., trzyletniemu przedawnieniu, oznaczałoby trudną do zaakceptowania sytuację, w której roszczenie dotyczące samego kapitału podlega krótszemu przedawnieniu niż roszczenie, które wywodzi się z przechowywania tego kapitału przez bank.

Oddalenie powództwa, jako obejmującego roszczenie, które uległo przedawnieniu, było zatem zasadne. W tych okolicznościach zbędne jest rozważanie zarzutów kasacji dotyczących oceny roszczenia dochodzonego przez powoda z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.) i kwestii zasadności dochodzenia przez powoda odsetek za opóźnienie od dochodzonego roszczenia.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² k.p.c. oddalił kasację i stosownie do art. 108 § 1 w zw. z art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 99 k.p.c. orzekł o kosztach postępowania kasacyjnego, zasądzając je na rzecz pozwanego w wysokości wynikającej z § 12 ust. 4 pkt 1 w zw. z § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.), przy uwzględnieniu rodzaju i stopnia zawichości sprawy oraz niezbędnego nakładu pracy radcy prawnego (§ 2 ust. 2 powołanego rozporządzenia).